ÖZGÜR ÇİZGİ
GÜNCEL SİYASİ VE EKONOMİ BÜLTENİ

7. Sayı

ÖZGÜR ÇİZGİ

Güncel Siyasi ve Ekonomi Bülteni

Haziran 2026

Dergi Adı: Özgür Çizgi
ISSN: 3108-8392

İmtiyaz Sahibi (Yayımcı):
Ülkü Neslihan AKTAŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Nevzat ADİL

Editör (Baş Editör):
Ramazan AKTAŞ

Editör Yardımcıları:
Mete Doğanay
Mansur Konuralp AKTAŞ

Yayın Türü: Süreli Yayın

Yayın Periyodu: Yılda 12 sayı

Yayıncı Adresi:
Büyükesat Mahallesi Mahatma Gandi Caddesi
52/7 Çankaya ANKARA

İletişim:
E-posta: iletisim@ozgurcizgi.com.tr
Web: www.ozgurcizgi.com.tr

Dizgi ve Tasarım:
Ülkü Neslihan AKTAŞ
Zeynep OCAK

Dergide yayınlanan yazıların etik, bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazara/yazarlara aittir ve Editörler ve Yayın Kurulu üyelerinin görüşlerini yansıtmaz.

ÖZGÜR ÇİZGİ
GÜNCEL SİYASİ VE EKONOMİ BÜLTENİ

Editörden...

Özgür Çizgi'nin 7. sayısında da güncel konulara ve hayatımızın içinden meselelere farklı bakış açıları sunmaya çalıştık. Birbirinden değerli yazılarıyla bu sayıya katkı sağlayan tüm yazarlarımıza teşekkür ediyorum.

Dergimizi okuyarak, görüşlerinizi paylaşarak ve daha fazla kişiye ulaşmasına katkı sağlayarak bize destek veren siz değerli okurlarımıza da ayrıca minnettarım. Keyifle okuyacağınız ve üzerinde düşüneceğiniz bir sayı olması dileğiyle...

İyi okumalar.

Editör
Prof. Dr. RAMAZAN AKTAŞ

ÖZGÜR ÇİZGİ
GÜNCEL SİYASİ VE EKONOMİ BÜLTENİ

İÇİNDEKİLER

Varlık Enflasyonu mu Tüketici Enflasyonu mu?
Ramazan AKTAŞ 01

Türkiye'nin Enflasyonla İmtihanı
Mete DOĞANAY 04

ABD'nin Borç Sarmalı
Hakkı SOYLU 07

Yapay Zeka ve Genç Kuşağın Yeni Kariyer Eşiği
Ekin TOKAT 11

Algokrasi: Görünmez İktidarın Yükselişi
Erkan KILIÇER 14

Geceyi Kaybeden Şehirler
Ahmet Fatih KARAKAYA 17

Harese
Olcay AYDİLEK 20

Açılımdan Terörsüz Türkiye'ye
Bülent AYDEMİR 23

Veli Her Zaman Haklı mıdır?
Nevzat ADİL 26

Aynı Davranış Farklı Tepki
Ülkü N. AKTAŞ 29

VARLIK ENFLASYONU MU TÜKETİCİ ENFLASYONU MU?

Hangisi Geleceğimizi, Hangisi Günümüzü Şekillendiriyor?

Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ

Tüketici enflasyonu, mal ve hizmetlerin genel fiyat seviyesindeki artışı ifade ederken, varlık enflasyonu hisse senetleri, gayrimenkul ve diğer yatırım araçlarının fiyatlarındaki artışı tanımlar. Yüksek tüketici enflasyonu, özellikle sabit gelirliler için reel ücretleri düşürürken fiyatları yükselterek alım gücünün azalmasına yol açar. Bu durum, tüketicilerin yaşam standartlarını doğrudan etkiler. Tüketici enflasyonu, temel olarak gıda, enerji, sağlık gibi günlük harcamaların fiyatlarındaki değişimi ölçer. Politikacılar ve merkez bankaları için bu veri oldukça önemlidir çünkü doğrudan seçmenin refahını etkiler. Ancak, varlık enflasyonunun da ekonomik büyüme ve finansal piyasalar üzerinde etkileri önemlidir.

Piyasalar krize girdiğinde büyük merkez bankalarının (FED, BOE ve ECB vd.) parasal genişlemeye gitmesi (2008 krizi gibi) veya bizdeki Aralık 2021-Haziran 2023 tarihleri arasında uygulanan negatif reel faiz politikası (namı diğer heterodoks, sonraki ismiyle irrasonel politikalar) tüketici enflasyonunu artırmıştır. “Piyasalar canlansın” diye alınan bu önlem varlık enflasyonunu da çok kısa bir sürede ciddi biçimde yükseltmiştir.

Faizler düştüğünde, doğal olarak, yatırımcılar düşük getirili tahviller yerine daha yüksek getiri sunan varlıklara yönelir ve bunların fiyatlarını yukarı iter. Ucuz borçlanmanın, şirketlerin üretim kapasitesini artırmasına yol açacağı ve bunun da tüketici fiyatlarını baskılayacağı varsayımı işlemez. Ne yazık ki reel faiz negatif olduğunda varlık fiyatlarının şişmesine yol açar. Nitekim ülkemizde konut fiyat artış istatistikleri bunu teyit etmektedir. 2021 Aralık ayı sonrasındaki konut fiyatlarındaki değişime bakıldığında ülkemiz en az 12 katlık artışla dünya birincisidir. Bize en yakın ülke yaklaşık %101’lik artışla Macaristan’dır.

Artan para arzının enflasyonu yükselteceğini bilen bilinçli kesim, orta ve uzun vadede enflasyona karşı kendisini en iyi koruyan ve döviz cinsinden fiyatlanan varlıklara yatırım yapmayı tercih etmiştir. Bu dönemde TL cinsinden borçlanıp döviz cinsinden fiyatlanan varlıklara yatırım yapanlar kazanmış, buna karşın parasını TL’de tutanlar zarar etmiştir. İş dünyasında ise TL cinsinden borçlanıp yatırım yapanlar ya da stoğa çalışanlar (normal ortamda tercih edilmemesi tavsiye edilir) kârlı çıkmıştır. Bu dönemde TL cinsinden alacaklı olanlar kaybetmiş borçlu olanlar (devlet gibi) kazançlı çıkmıştır! Bir diğer deyişle, ciddi ölçüde bir kesimden diğer kesime sermaye transferi yaşanmıştır. Özellikle emekliler, sabit gelirliler ve birikimini TL ya da TL cinsinden finansal enstrümanlarda tutanlar kaybeden kesim olmuştur.

Kısacası uygulanan negatif reel faiz politikası ülkemizde tüketici fiyatlarına kıyasla, varlık fiyatlarının daha büyük hızla yükselmesine yol açmıştır.

Zira, reel faiz negatif olduğunda insanların yatırım davranışı çabuklukla değişmektedir. Kendi varlıklarının değerini en iyi koruyacak enstrümanlar bir anda gözde yatırım aracı olarak ön plana çıkmaktadır.

"Hangisi daha önemli?" sorumuza dönelim. Kısa vadede, toplumun geniş kesimleri için tüketici enflasyonu daha görünür ve kritiktir. Gıda ve kira fiyatlarındaki artış sabit gelirlilerin doğrudan yaşam standardını etkiler. Ancak uzun vadede varlık enflasyonu servet dağılımı, yatırım fırsatları ve ekonomik eşitsizlik açılarından çok daha belirleyici hale gelir. Çünkü varlık fiyatlarındaki artış, bu varlıklara sahip olanları zenginleştirirken, sahip olmayanları sistemin dışında bırakır. Hatta ülkemizdeki hane başına çocuk sayısının düşmesinin ve evlilik yaşının uzamasının nedenlerini de son dönemde yaşanan bu yüksek varlık enflasyonunda aramak mantıklı olacaktır.

Sonuç olarak, ekonomiyi anlamak için sadece fiyat endekslerine bakmak yeterli değildir. Faiz oranları, kredi koşulları ve yatırım teşvikleri en az para arzı kadar önemlidir. Bu nedenle "hangisi daha önemli?" sorusunun cevabı tek taraflı değildir. Tüketici enflasyonu günlük hayatı belirlerken, varlık enflasyonu ekonomik sistemin uzun vadeli yapısını şekillendirir.

Gerçekçi bir analiz, bu iki olguyu birlikte değerlendirmeyi gerektirir. Görüldüğü gibi, her iki enflasyon türü de ekonomik dengeler açısından önemlidir, ancak günlük yaşamda tüketici enflasyonu daha acil ve belirgin etkilere sahiptir.

Prof. Dr. RAMAZAN AKTAŞ KİMDİR?

2004'ten beri TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesidir. Aynı zamanda "Finans", "Girişimcilik" ve "KOBİ'ler" konusunda eğitim vermektedir. Alanıyla ilgili çok sayıda kitap, makale ve konferans bildirileri bulunmaktadır.

TÜRKİYE'NİN

ENFLASYONLA İMTİHANI

Prof. Dr. Mete DOĞANAY

Enflasyon Türkiye'de, öyle veya böyle hepimizin yaşamını etkileyen bir olgu haline gelmiştir. 1960'lı yılların başlarından itibaren doğan herkes ömrünün önemli bir kısmını yüksek enflasyonun olduğu bir ortamda, hayat pahalılığı yakınmalarını duyarak geçirmiştir.

Enflasyon nasıl tanımlanır? Tüketici enflasyonu (TÜFE), hanehalkının tükettiği mal ve hizmet fiyatlarındaki artış, üretici enflasyonu (ÜFE) ise üreticilerin girdi maliyetlerindeki artış demektir. Türkiye'de enflasyon seviyesini ölçme görevi TÜİK'e verilmiştir. TÜİK hanehalkının çoğunlukla tükettiği mal ve hizmetleri kapsayan bir sepet oluşturur.

Bu sepet içinde her mal ve hizmetin belirli bir ağırlığı vardır. Sepet içindeki mal ve hizmetlerle birlikte bunların ağırlıkları TÜİK tarafından yapılan hanehalkı anketleri ile belirlenir. Enflasyon bu yıl %32 oldu demek, bu sepet içindeki mal ve hizmetleri satın almak için geçen sene 100 TL yeterli iken bu sene aynı sepeti almak için 132 TL gerekli anlamına gelir.

Ancak şunu hemen belirtelim. Enflasyon ortalama fiyat artışıdır. Herkesin mal ve hizmetleri tüketmesi sepet içindeki ağırlıklardan farklı olabilir. Bu nedenle herkesin hissettiği enflasyon farklıdır. Örneğin sepet içindeki ağırlığı %5 olan bir malın sizin tüketiminiz içindeki ağırlığı %20 olabilir.

Siz sepet içinde fiyat artışı enflasyonun çok üzerinde olan mal veya hizmetleri daha fazla tüketiyorsanız size özgü enflasyon da ortalama enflasyonun üzerindedir. Tabii bunun tersi de doğrudur. Bir de enflasyonun düşmesi fiyatların düşmesi anlamına gelmez, sadece fiyat artış hızının düşmesi anlamına gelir. Örneğin enflasyonun %30'dan %20'ye düşmesi fiyat artışının %30'dan %20'ye düşmesini ifade eder.

Gelelim başlığımıza, yani Türkiye'nin enflasyon ile imtihanına. Türkiye'de, 1950-1960'lı yıllar tek haneli enflasyon ile geçmiştir. Türkiye'de 1970'li yıllarla beraber enflasyona neden olan hastalıklar başlamıştır. 2004 yılına kadar enflasyon tek haneye inmemiştir. 1980 ve 1990'lar yüksek çift hanede geçmiş, 1980 ve 1994'de ise enflasyon iki kez %100'ü aşmıştır.

Esasen konuyu insan sağlığına benzetirsek enflasyon bir hastalık değil ama hastalık belirtisidir. Nasıl yüksek ateşin altında bir hastalık yatıyorsa yüksek enflasyonda birşeylerin yanlış yapıldığını ve yanlış gittiğini gösterir. Akut enflasyon ani gelişen ve yerinde önlemlerle çabuk geçen enflasyondur. Pandemi döneminde veya bugünlerde savaşlar nedeni ile birçok ülkede görülen enflasyon böyledir. Kronik enflasyon ise uzun süre devam eden ve gerçek tedavisi geciktikçe daha da kötüleşen enflasyondur.

Maalesef Türkiye'deki enflasyon böyle bir enflasyondur.

Enflasyonun bünyeye olan ilk zararı gelir dağılımını bozmasıdır. Sabit gelirlilerin maaş ve ücretleri belirli dönemlerde güncellendiğinden yüksek enflasyon bu kişilerin refahını olumsuz etkiler. İnsanların yüksek enflasyon ortamında fiyat duyarlılıkları azalır. Bunu fursat bilerek, fiyatları kendileri belirleyenler, fiyatları hemen artırır ve enflasyondan fazla etkilenmezler.

Türkiye'de insanların enflasyonun düşeceği ile ilgili beklentileri maalesef çok zayıftır. Bu nedenle alım gücü düşmeden ellerindeki parayı harcama eğilimindedirler. Kısa vadeli bir bakış açısıyla ihtiyaçları olsun veya olmasın "nasıl olsa zamlanır" düşüncesi ile alım yaparlar. Bu durumda bazı varlıkların değerleri suni olarak şişer.

Peki ne yapılmalı? Enflasyona neden olan hastalığı doğru teşhis edip uygun tedavi uygulanmalıdır. Ateş düşürücüler yüksek ateşi belli bir süre düşürür ancak altta yatan hastalık tedavi edilmezse bu geçici etki yaratır.

Merkez Bankasının sıkı para ve kontrollü kur politikası ateş düşürücü etkisi yapar, kronik enflasyonu tedavi etmez. Ayrıca ateş düşürücülerin de yan etkileri olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye 2004-2016 yılları arasında iki yıl hariç (o yıllarda da enflason % 11 bile değildi) tek haneli enflasyon yaşadı. O yıllarda ne doğru yapıldıysa şimdi de onlar yapılmalıdır. Yani ateşi düşürmek yerine hastalık tedavi edilmelidir. Ben bir ipucu vereyim. O yıllarda yapılan en önemli şey yapısal reformlar ile içeride ve dışarıda güvenin tesis edilmesiydi. Şimdi de buradan başlanabilir.

Prof. Dr. METE DOĞANAY KİMDİR?

2005 yılından beri Çankaya Üniversitesi İşletme Bölümü öğretim üyesidir.
Muhasebe ve finans alanında ulusal ve uluslararası makale, kitap ve konferans bildirileri vardır.
Enflasyon muhasebesi özel ilgi alanı olup bu konuda çeşitli konferanslar vermiştir.

ABD'NİN BORÇ SARMALI

KÜRESEL ALTIN FİYATLARI İLİŞKİSİ

39 TRİLYON DOLARLIK TEHDİT, SENYORAJ VERGİSİ VE SARSILAN DOLAR EGEMENLİĞİ

Dr. Hakkı SOYLU

Dünya'nın en büyük ekonomisi ABD'nin en önemli sorunlarının başında borçları gelmektedir. 2026 Mayıs itibarıyla ABD'nin toplam borcu 39 trilyon dolara ulaşmıştır. Son 10 yıl içinde iki katından fazla, son bir yılda ise 2,3 trilyon dolar artmıştır. Toplam borcun yüzde 80'i kamuya aittir (30,09 trilyon dolar). Borcun bu kadar hızlı artmasının tek sorumlusu "Kamu"dur. Kamunun borcundaki hızlanarak artışın sorumlusu ise borçların "Faiz Yükü"ndeki artıştır.

Ancak ABD ekonomisinin tek sorunu içerdeki Faiz Giderleri-Bütçe Açıkları değildir. Diğer önemli bir sorun da Dış Açıktır. 2025 yılında cari açığı 1 trilyon 120 milyar dolar olmuştur. ABD'nin 2000'lerin başından itibaren diğer ülkelere uyguladığı politikalar nedeniyle Dünya'da doların egemenliğine karşı gittikçe artan bir tepki ortaya çıkmıştır. Birçok ülke doların egemenliğinin yarattığı tehditten kurtulmak amacıyla rezervlerindeki doların ağırlığını azaltmaya başlamışlardır. Diğer ülkeler bu çabalarını artırdıkça Trump küresel evrene ticari ve jeopolitik çerçevede savaş açmıştır. Trump içerde faizleri düşürerek borç yükünü kontrol etmek isterken, dış açığı azaltmak için de yüksek gümrük vergilerine başvurmuştur.

Trump dış açığı azaltmada "zayıf dolar kuru"nun gerekli olduğuna inanmaktadır. Ancak ucuz dolar ABD'ye fayda sağlarken diğer ülkelerin dış ticaretlerine olumsuz etki yapmasının yanında, rezervlerinde tuttukları ABD doları ve ABD tahvilleri nedeniyle zarar etmelerine de sebep olacaktır. Bu nedenle diğer ülkeler rezervleri içindeki ABD varlıklarının payını azaltırken yerine altını ikame etmeye çalışmaktadırlar. Aralık 2025 itibarıyla ülkelerin ellerinde 9,27 trilyon dolar tutarında ABD tahvilleri bulunmaktadır.

ABD BORÇ SORUNUNU ÇÖZEBİLECEK Mİ?

ABD ya vergileri artıracak ya harcamaları kısacak ya da vadesi gelen borçları ödeyemeyip temerrüde düşecektir. "Vergileri artırmak" Trump'ın seçim öncesi vaatleri ile çelişmektedir. "Harcamaları kısmak" çok kolay değildir.

Cari harcamalardan sonra en büyük kalemler; faiz, savunma ve sağlık giderleridir. Sağlık hizmetlerinde çok büyük sıkıntılar mevcuttur. "Savunma harcamalarından vazgeçmek" ise Dünya'nın jandarması olan ABD ordusu için özellikle bu konjonktürde pek mümkün değildir.

Trump FED ile faizleri indirme konusunda savaş halindedir. Ancak İran savaşı nedeniyle Kısa vadede zor görünmektedir.

Bazı iktisatçılara göre borç meselesinin çözümü "dijitalleşme ve yapay zekâ" ile sağlanabilir. Eğer dijitalleşme ve yapay zekâ verimlilik artışı sağlayabilirse bu borç meselesini çözmek mümkün olabilir.

Kapitalizmin en büyük eleştirmenlerinden Nobel ödüllü iktisatçı Joseph E. Stiglitz ise aykırı bir çözüm yolu önermektedir. Stiglitz borç meselesinin ancak ABD dolarına değer kaybettirmeyle sağlanabileceğini savunmaktadır. Doların değer kaybıyla birlikte kamu borçları reel olarak küçülecek ve ödenmesi mümkün olabilecektir.

Aynı çözüm yolunu savunan bir diğer kişi de Dünya'nın 154 milyar dolarlık en büyük hedge fonu Bridgewater'ın kurucusu Ray Dalio'dur.

ABD dolarına değer kaybettirmede önemli bir nokta vardır: Bu süreçte dolara değer kaybettirmek için para arzını artırarak enflasyon yaratılması gerekmektedir. Süreç kamunun FED'e vermiş olduğu tahvil (borç senedi) karşılığında FED'in para yaratması ve kamuya vermesiyle başlayacaktır.

Kamu bu ilave parayla borcunu ödeme sürecine girecektir. Bu sayede piyasaya ilave para çıkmış olacaktır. Piyasada artan para miktarı enflasyon yaratacaktır.

Kamu para basımı yoluyla elde ettiği ilave gelirle borcunu öderken, piyasada oluşan enflasyon sonucu borcunu tahsil etmiş olanların ellerindeki dolarların satın alma güçleri düşmeye başlayacaktır. Sonuçta; kamu yoktan yaratılan parayla borcunu ödemiş, borçtan kurtulmuş bir şekilde sürecin kazananı olacaktır.

Diğer taraftan alacaklılar ise; alacaklarını tahsil etmelerine rağmen ellerindeki dolarların değer yitirmesi sonucu sürecin kaybedeni olacaktır.

Bu süreçte gizli bir şekilde enflasyon yoluyla alacaklılardan borçluya doğru bir servet transferi gerçekleşmektedir. Burada kamunun elde ettiği gelir enflasyon yoluyla gerçekleştiği için adına Enflasyon Vergisi denilmektedir.

Kamu otoritesinin para basımı yoluyla elde ettiği bu reel gelire ekonomi literatüründe Senyoraj Geliri denilmektedir. Bu çözüm yolu göründüğü kadar masum değildir. Çok can acıtıcıdır.

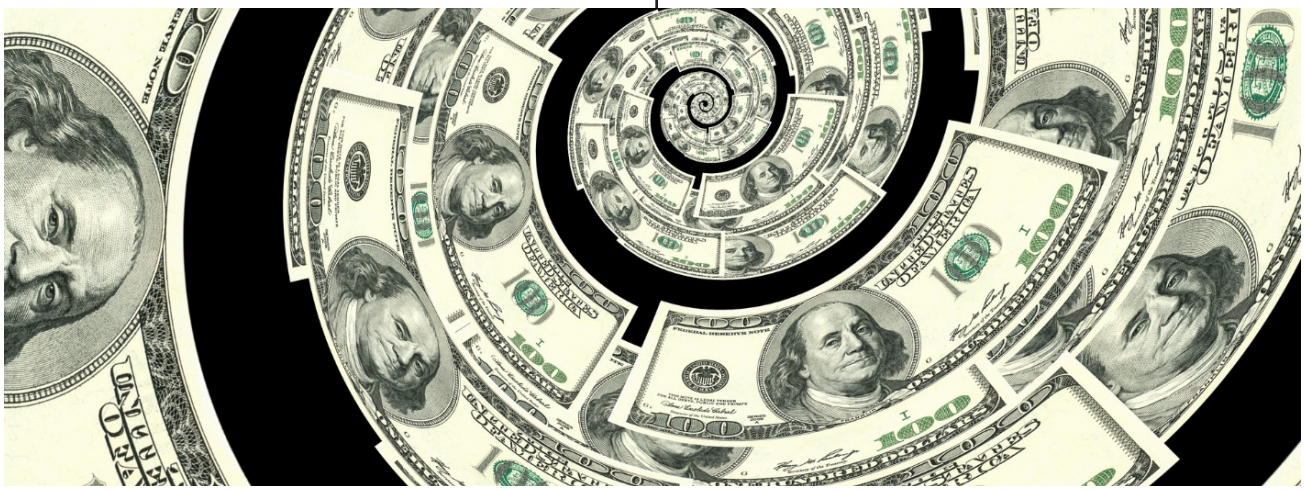

ABD kamu otoritesine borç vermiş olanlar bu süreçte büyük kayba uğrayacaklardır.

ABD'nin borcunu ödemekte dolara değer kaybettirmekten başka yol kalmaması durumunda ellerinde ABD doları ve tahvilleri bulunan Dünya'daki bütün merkez bankaları süratle bu varlıkları elden çıkararak yerine güvenli liman olarak gördükleri altın ve benzeri kıymetli madenleri koymaya çalışacaklardır.

Bu tür emtiaların fiyatları akıl almaz seviyelere yükselirken Dünya'da bu süreçten canı yanacak olan çok kişi, kurum ve devlet olacaktır.

Son yıllarda, özellikle 2025 yılında Çin, Rusya gibi ABD ile sorun yaşayan ülkeler rezervleri arasındaki ABD varlıklarını ciddi düzeyde azaltarak yerine altın stoklarını artırma gayretindedirler.

Bu durum altına olan talebi artırdığı için özellikle 2025 yılında altın fiyatları küresel düzeyde rekor derecede artmıştır.

Ancak 28 Şubat 2026 tarihinde ABD ve İsrail'in İran'a karşı başlattıkları savaş nedeniyle Körfezdeki ülkeler bu savaştan ekonomik olarak çok etkilenmişlerdir. Petrol altyapılarının zarar görmesi, ihracat ve turizm gelirlerin birdenbire durma noktasına gelmesi nedeniyle İran dahil bu ülkeler ellerindeki altın rezervlerinin bir kısmını satmışlardır.

Bu satışlar küresel altın fiyatlarının düşmesine, altında bir düzeltme hareketinin başlamasına neden olmuştur.

Savaşın bitmesinden sonra küresel altın talebinin yeniden artacağı ve uzun vadede altın fiyatlarında yükselişin devam edeceği beklenmektedir. Ancak bu yükseliş hareketi 2025 yılındaki gibi hızlı olmayacak, yavaş bir tempoda, uzun bir süreçte gerçekleşecektir.

Dr. HAKKI SOYLU KİMDİR?

Kara Harp Okulunda 16 yıl boyunca ekonomi ve istatistik dersleri vermiştir. Hizmet süresinin son 10 yılında Genelkurmay Ekonomi Araştırma Kurul Başkanı olarak görev yapmıştır. Ekonomi ve enerji konularında çeşitli çalışmaları bulunmaktadır.

YAPAY ZEKA

ve Genç Kuşağın Yeni Kariyer Eşiği

Gençler geleceğe neden daha kaygılı bakıyor?

Doç. Dr. Ekin TOKAT

Bugünkü üretken yapay zekâ dalgası, büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri merkezli bir ekosistem içinde şekilleniyor. Sermaye, büyük teknoloji şirketleri ve yenilikçi uygulamalar burada yoğunlaşıyor, yapay zekâ araçları iş dünyasına en hızlı yine bu kanaldan giriyor. Fakat aynı ülke, yapay zekânın yarattığı belirsizliklere karşı yükselen toplumsal tepkilerin de en görünür olduğu yerlerden biri haline geldi.

Bu tepkilerin merkezinde ise işgücü piyasasına ilişkin belirsizlik önemli bir yer tutuyor. Başlangıçta yapay zekânın özellikle giriş seviyesi beyaz yakalı işleri hızla ortadan kaldıracağına ilişkin senaryolar oldukça yaygındı.

Geçtiğimiz yıl Microsoft AI CEO'su Mustafa Suleyman, beyaz yakalı çalışanların yürüttüğü birçok rutin görevin kısa süre içinde otomatikleşebileceğini söylerken, başka teknoloji yöneticileri de benzer uyarılarda bulundu. Fakat bu öngörüler beklenen hızda gerçekleşmiyor gibi.

Daha geçen hafta OpenAI CEO'su Sam Altman, beklediği "iş kıyametinin" şimdilik gerçekleşmediğini ve yapay zekânın giriş seviyesi beyaz yakalı işleri tahmin ettiği hızda ortadan kaldırmadığını kabul etti. Mevcut tablo da etkinin şimdilik daha sınırlı kaldığını gösteriyor.

Profesyonel hizmetlerde yapay zekâ, kitlesel iş kaybı yaratmaktan çok, bazı işleri hızlandıran ve verimliliği artıran bir araç olarak öne çıkıyor.

Ancak kitlesel iş kaybının henüz ortaya çıkmamış olması, gençlerin kaygısını geçersiz kılmıyor. Yapay zekâ işlerin tamamını ortadan kaldırmasa da işe giriş koşullarını değiştiriyor. Bugün yalnızca teknoloji şirketlerinde değil, birçok geleneksel sektörde de yazılım, veri analitiği ve otomasyon becerilerine sahip adaylara daha fazla ilgi gösteriliyor.

Bu eğilim, farklı disiplinlerden mezun olan gençler için kendi uzmanlık alanlarında yeni bir rekabet baskısı yaratıyor. Finans sektörü de bu dönüşümün en somut hissedileceği alanlardan biri. McKinsey'in tahminine göre üretken yapay zekâ, küresel bankacılık sektöründe yıllık 200-340 milyar dolar ek değer yaratma potansiyeline sahip.

Bu veri yalnızca büyük bir verimlilik potansiyeline değil, aynı zamanda risk yönetimi, kredi değerlendirme, müşteri ilişkileri, uyum süreçleri ve piyasa analizi gibi alanlarda iş tanımlarının hızla değişeceğine de işaret ediyor. Bu nedenle kaygı, yalnızca işlerin yok olacağı korkusu değil, mesleki alanların sınırlarının belirsizleşmesi ve işe giriş koşullarının daha mezun olmadan değişmesiyle ilgili.

Gallup'un 2026 tarihli Gen Z araştırması da bu huzursuzluğu görünür kılıyor. Araştırmaya göre gençlerin yapay zekâya yönelik heyecanı ve umudu bir yıl içinde belirgin biçimde gerilerken, öfke duygusu artıyor. Ancak gençler yapay zekâyı tümüyle reddetmiyor, eğitimde, içerik üretiminde ve gündelik yaşamda bu araçları zaten kullanıyorlar.

İtirazları, teknolojinin kendisinden çok, bu teknolojinin eğitim, iş ve kariyer beklentilerini nasıl değiştirdiğine yöneliyor. ABD üniversitelerinde görülen protestolar da bu gerilimi yansıtıyor. Bazı mezuniyet törenlerinde yapay zekâyı geleceğin fırsatı olarak anlatan konuşmaların öğrenciler tarafından protesto edilmesi tesadüf değil. Öğrenciler açısından mesele yalnızca "işlerimizi yapay zekâ alacak" endişesi değil.

Öğrenmenin anlamı değişiyor, insan yaratıcılığının değeri tartışmaya açılıyor ve üniversitelerde yapay zekâ kullanımı hâlâ tutarsız biçimde düzenlenirken, işverenler aynı gençlerden yapay zekâ yetkinliği bekliyor. Veriler yapay zekânın iş piyasasındaki yansımasının henüz korkulduğu ölçüde olmadığını gösterse de gençlerin tepkisini ciddiye almak gerekiyor.

Sorun yalnızca bazı işlerin ortadan kalkması ya da kalkacak olması değil, işe girişte beklenen beceri setinin hızla genişlemesi ve mesleki alanların sınırlarının belirsizleşmesi. Finans, hukuk, işletme ya da iletişim gibi alanlardan mezun olan gençler artık yalnızca kendi disiplinlerinin bilgisiyle değil, veri analitiği, otomasyon ve yapay zekâ okuryazarlığıyla da değerlendiriliyor. Yapay zekâ belki işleri tamamen yok etmeyecek, ancak işe başlamanın, öğrenmenin ve kariyer çizmenin kurallarını değiştirdiği kesin. Bu dönüşümün maliyetini kimin taşıyacağı ise hâlâ yeterince konuşulmuyor.

Doç. Dr. EKİN TOKAT KİMDİR?

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi İşletme Bölümü öğretim üyesidir. Finans alanında risk yönetimi, türev araçlar, varlık fiyatlama ve kurumsal finans üzerine dersler vermektedir. Akademik çalışmaları yatırımcı duyarlılığı, sürdürülebilir finans ve finansta yapay zekâ uygulamaları üzerine yoğunlaşmaktadır. Akademik faaliyetlerinin yanı sıra kamu kurumları ve özel sektöre yönelik eğitim ve danışmanlık çalışmaları yürütmektedir.

ALGOKRASİ

GÖRÜNMEZ İKTİDARIN YÜKSELİŞİ

Erkan KILIÇER

Demokrasi, aristokrasi, monarşi...

İnsanlık tarih boyunca yönetim biçimlerini adlandırarak anlamaya çalıştı. İsim vermek, aynı zamanda sınır çizmektir. Çünkü tanımlanan şey, en azından tartışılabilir hale gelir.

Bugün ise henüz tam olarak adını koymakta zorlandığımız yeni bir düzenin içindeyiz: Algokrasi.

Algokrasi, kararların açık kurallar, seçilmiş temsilciler ya da doğrudan insan iradesi yerine algoritmalar tarafından yönlendirildiği bir düzeni ifade eder. Bu algoritmalar oy kullanmaz, konuşmaz, görünmez. Ama neyi göreceğimizi, neyi okumayacağımızı, neye ilgi duyacağımızı, hangi davranışın ödüllendirileceğini sessizce belirler. Bu düzen henüz tamamlanmış değil, başlangıç evresindedir. Ve tam da bu yüzden en kırılgan ve en tehlikeli aşamadadır.

Algokrasi klasik otoriter rejimlere benzemez. Yasak koymaz, baskı uygulamaz, zor kullanmaz. Bunun yerine daha incelikli bir yol izler. Seçenekleri azaltır, görünürlüğü ayarlar, bazı yolları parlatırken bazılarını gölgede bırakır. İnsan çoğu zaman kendi kararını verdiğini zanneder. Oysa karar alanı çoktan şekillendirilmiştir.

Özgürlük hissi korunur, ama özgürlük alanı fark edilmeden daralır. Algoritmaların kendisi sorun değildir.

Sorun, bu sistemlerin şeffaf ve denetlenebilir olmadan hayatın merkezine yerleşmesidir. Çünkü şeffaf olmayan her karar mekanizması zamanla iktidara dönüşür. Denetlenmeyen iktidar ise kaçınılmaz olarak merkezileşir.

Algokrasinin en kritik riski burada ortaya çıkar. Kararların nasıl alındığını bilmeyen toplum, sonuçlara katlanmak zorunda kalır. Kimin neden öne çıktığı, kimin neden geri itildiği, hangi bilginin neden dolaşıma girdiği belirsizdir. Bu belirsizlik, bireysel tercihlerden çok daha fazlasını etkiler. Toplumsal algıyı, siyasi yönelimleri, ekonomik davranışları ve hatta ahlaki normları biçimlendirir.

Bu noktada algokrasi, yalnızca teknik bir yapı değil; kültürel ve zihinsel bir iktidar biçimine dönüşür.

Bir başka önemli boyut ise ekonomiktir. Yapay zeka destekli üretim gücü olağanüstü biçimde artarken, insan emeğinin değeri birçok alanda hızla düşmektedir. Bu durum, yanlış yönetildiğinde yeni bir toplumsal kırılmaya yol açabilir. Üretimin dışında kalan geniş kitleler, algoritmalar tarafından yönlendirilen pasif tüketicilere dönüşme riskiyle karşı karşıyadır.

Bu, “faydasız insan” söylemiyle açıklanabilecek bir durum değildir. Asıl mesele, yanlış kurgulanmış bir refah düzenidir. Eğer insan üretimden ve karar süreçlerinden dışlanırsa, yalnızca eko-

nomik değil, varoluşsal bir kriz ortaya çıkar.

Algokrasinin bir diğer kritik boyutu da psikolojiktir. Bugün doğan insanlar, hayatları boyunca bir insandan daha fazla bir yapay zeka sistemiyle etkileşim içinde büyüyecek. Bu durum, otorite algısını, bağlanma biçimlerini ve karar verme reflekslerini kökten değiştirecektir. İnsanlık, tarihte eşi benzeri olmayan bir zihinsel deneyin içindedir.

Bu süreçte yapılacak en büyük hata, yapay zekayı insanın rakibi olarak konumlandırmaktır. Yapay zeka rakip değildir. Rakip olarak görüldüğü anda zaten üstün kabul edilmiş olur. Bu, baştan kaybedilmiş bir oyundur.

Yapay zeka bir birey değildir. Hukuki, siyasi ya da ahlaki bir özne olarak tanımlanamaz. Ama aynı zamanda sıradan bir araç da değildir. Bu ikili gerçeği aynı anda kabul etmek zorundayız. İnsan merkezde kalmalı, bu ilke asla ihlal edilmemelidir.

Algokrasi kader değildir. Ancak etik olarak kurgulanmazsa kendiliğinden oluşur. Şeffaflık, denetim ve hesap verilebilirlik bu yüzden hayati önemdedir. Karar mekanizmaları görünür olmadıkça, iktidar görünmez hale gelir.

Bu bir teknik mesele değildir. Bu bir yönetim ve etik meselesidir. Çünkü denetlenmeyen her sistem, zamanla kendi doğrusunu üretir.

İnsanlık, bugüne kadar hiç sahip olmadığı kadar büyük bir güçle iç içe yaşamaktadır. Bu güç ya insanı edilgenleştirecek ya da insanın sorumluluğunu daha bilinçli taşımasını sağlayacaktır.

Bu nedenle mesele, algoritmaların ne yaptığı değil; insanın bu algoritmalarla nasıl bir ilişki kurduğu ve bu ilişkiyi hangi etik sınırlar içinde tanımladığıdır.

ERKAN KILIÇER KİMDİR?

Erkan Kılıçer, insan–yapay zeka etkileşimini insan merkezli bir karar destek modeli olarak ele alan; etik, sorumluluk ve düşünsel yapılandırma odağında yazılar ve projeler üreten bir araştırmacıdır. İşletme ve Uluslararası İlişkiler alanlarında yüksek lisans derecelerine sahiptir. Uzun yıllar kamuda görev yapmış, emekli albaydır. Çalışmalarında yapay zekayı, insan muhakemesini genişleten bir “dijital ortak” olarak konumlandırmaktadır.

GECEYİ KAYBEDEN ŞEHİRLER

Işık kirliliğinden karanlık fabrikalara: Teknolojinin aydınlattığı dünya, insanı karanlıkta mı bırakıyor?

Doç. Dr. Ahmet Fatih KARAKAYA

Sanayi devriminden önce güneş battığında sokaklar sessizleşirdi. Dükkânlar kapanır, insanlar evlerine çekilir, şehir yavaşlardı. Gece yalnızca günün karanlık kısmı değildi; hayatın doğal sınırıydı. İnsan bedeninin, mimarinin ve toplumun ritmi buna göre kurulmuştu. Thomas Edison 1882'de Manhattan'da ilk ticari elektrik santralini devreye aldığında, sadece 59 müşteriye 400 ampul için enerji veriyordu. Kırk yıl sonra aynı şehir, geceyi fiilen ortadan kaldırmıştı. Fakat 9 Kasım 1965 gecesi, New York'un ışıkları aniden söndü. Niagara'daki bir röle arızası domino etkisiyle yayıldı; birkaç dakika içinde ABD'de sekiz eyalet ve Kanada'nın bir bölümü karanlığa gömüldü. Otuz milyondan fazla insan aynı anda geceyle yüzleşti.

Eskiden şehirlerde gündüz ve gece arasında keskin bir ayrım vardı, karanlık bir gerçeklikti. Sokakların genişliği, pencerelerin boyutu, meydanların kullanımı buna göre şekillenirdi. Paris bu sınırı 1878'deki Dünya Fuarı'nda ilk kez zorladı: arc lambaları Seine kıyısını gündüz gibi aydınlattığında, şehir "Işıklar Şehri" (La Ville Lumière / City of Light) imajını güçlendirdi ve elektrikli aydınlatmanın sembolü haline gelmesine katkı sağladı. İnsanlık uzun süre ışığı medeniyetin sembolü olarak gördü; aydınlanma ilerleme, karanlık ise geri kalmışlıkla ilişkilendirildi.

20. yüzyılın başlarında pek çok şehir, gece aydınlatmasını doğrudan bir propaganda aracı olarak kullandı, çünkü elektriği olan şehir, ilerlemiş şehirdi.

Elektrik ışığı yalnızca sokakları aydınlatmadı. Çalışma biçimimizi, uyku düzenimizi, şehirlerin mimarisini ve hatta zaman algımızı değiştirdi. Fabrikalar gece çalışmaya başladı, vardiya sistemi doğdu. Mesai saati güneşe bağlı olmaktan çıktı, şehir doğanın ritmine değil; elektriğin akışına göre yaşamaya başladı. Çünkü ışık olmadan bugünün şehirleri işleyemezdi. Metro istasyonları, havaalanları, plazalar, veri merkezleri, hastaneler ve reklam panoları; hepsi kesintisiz bir aydınlık varsayımıyla tasarlanıyor.

Modern şehirlerde gökyüzü giderek kayboluyor. Uydudan çekilen şehir fotoğraflarına bakınca geceyi kaybeden şehirleri açıkça görmek mümkün: kıyılar boyunca uzanan ışık çizgileri, hiç uyumayan otoyollar ve sabaha kadar parlayan gökdelenler. Bilim insanları bu görüntüyü ışık kirliliği olarak adlandırıyor.

2016'da Science Advances dergisinde yayımlanan "The New World Atlas of Artificial Night Sky Brightness" (Yapay Gece Gökyüzü Parlaklığının Yeni Dünya Atlası) adlı çalışmada, dünya nüfusunun yüzde sekseninin ışık kirliliği altında yaşadığı tespit edildi, Avrupa ve ABD'de ise bu oran yüzde doksandan fazla.

Ama teknoloji beklenmedik bir noktaya doğru ilerliyor. Bir zamanlar insanlar karanlıkta çalışabilmek için elektrik ışığını icat etti.

Şimdi ise bazı fabrikalar tekrar karanlığa dönüyor. Çin'in Guangdong eyaletinde faaliyet gösteren Changying Precision Technology fabrikası, 2015'te çalışanlarının büyük çoğunluğunu işten çıkardı ve üretime tamamen robotlarla devam etti. Işıklar söndürüldü, üretim verimliliği yüzde 250 arttı ve hata oranı neredeyse sıfıra indi. Dark factory (karanlık fabrika) artık endüstrinin en gözde kavramlarından biri.

Karanlık fabrikaların en uç örneklerinden biri olan Japon robot üreticisi FANUC bünyesinde, endüstriyel robotlar ışık, ısıtma ve havalandırma sistemleri tamamen kapalı halde kesintisiz 30 gün boyunca kendi benzerlerini üretebiliyor. Benzer şekilde Apple tedarikçisi Foxconn da 2016 yılında Kunshan'daki fabrikasında 60.000 işçiyi otomasyon nedeniyle işten çıkararak tamamen insansız çalışan çok sayıda "karanlık hat" (lights-out lines) devreye almıştır. World Economic Forum, 2016 yılında yayımladığı "Dünyanın En Büyük İşverenleri Çalışanlarını Robotlarla Değiştiriyor" başlıklı küresel raporunda Foxconn'un bu hamlesini ana vaka analizi (case study) olarak kullandı.

Robotların ışığa ihtiyacı yok. Yorulmuyorlar, uyumuyorlar, acıkmıyorlar; izin istemiyor, maaş pazarlığı yapmıyorlar. Fabrikalar karanlıkta da çalışmaya devam edebilir, ama işini kaybeden insanlar; gecenin solgun ışığında yeni bir iş ilanı bulma umuduyla gözlerini ekrandan alamıyor. Teknoloji ilerlerken, geceyi kaybeden şehirlerde karanlıkta kalan bazen makineler değil insanlar oluyor.

Yüzlerce yıl boyunca geceyi aydınlatmaya çalıştık; sonunda makinelerin ışığa zaten ihtiyacı olmadığını anlamak için. Bedenimiz ise bu ironiyi anlamıyor, hâlâ gün batımını bekliyor.

DOÇ. DR. AHMET FATİH KARAKAYA KİMDİR?

2009'dan beri TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Öğretim Üyesidir. Çalışmaları; uzaktan ve dijital tasarım eğitimi modelleri, işbirlikçi ve disiplinler arası tasarım süreçleri, genişletilmiş gerçeklik (XR) teknolojilerinin eğitim ve mekânsal deneyim bağlamındaki kullanımları ile yeni ve yükselen teknolojilerin tasarım, öğrenme ve kullanıcı deneyimi üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır.

Güç Hırsı, Sarsılan Adalet ve Düzenin Çözülüşü

HARESE

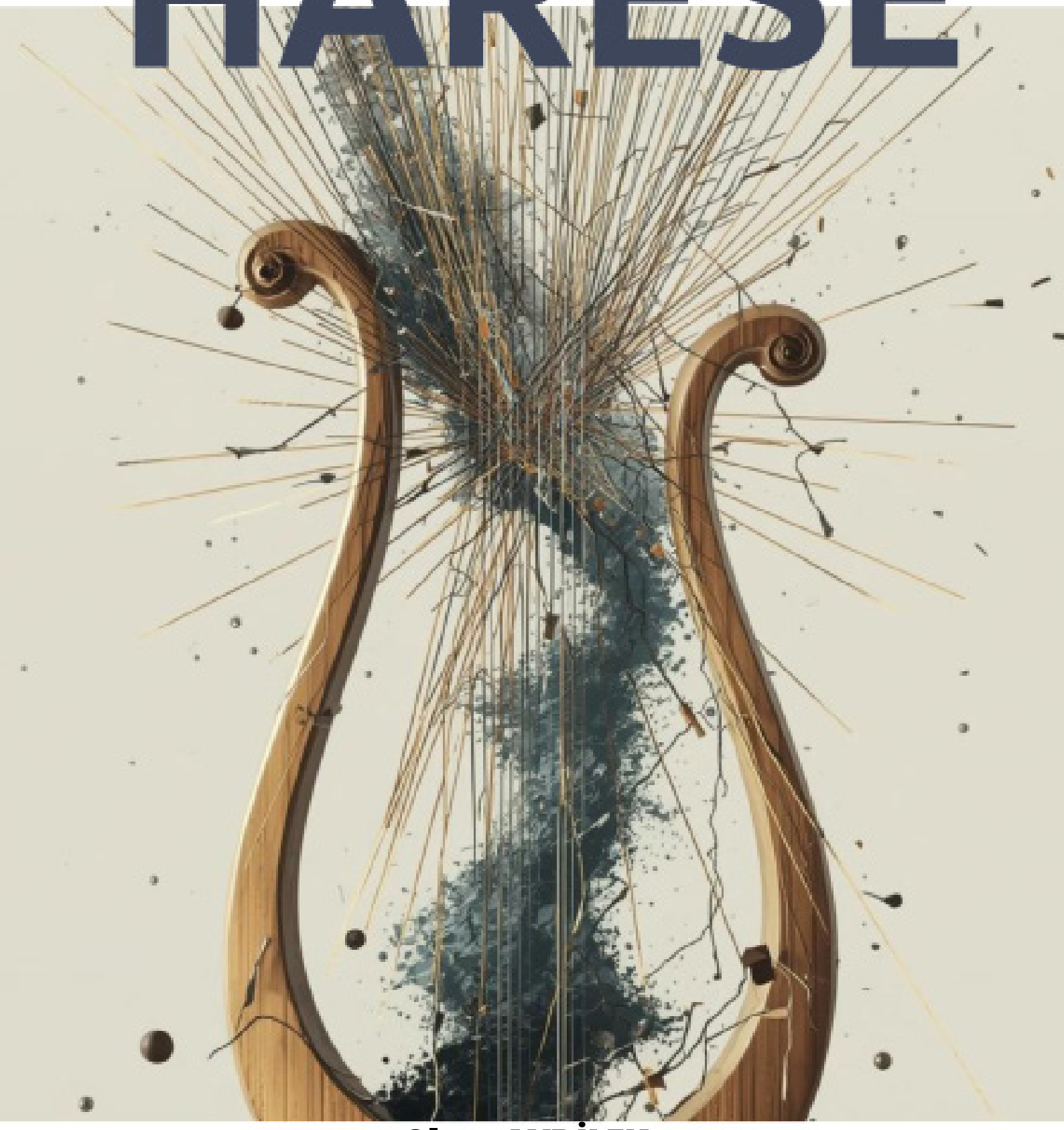

Olcay AYDİLEK

Butlan ve “harese”ye dair...

CHP’ye, mutlak butlan kararı çokça konuşuluyor. Kavga büyük! Neden? Bir yerde “mutlak butlan”, diğer yerde “butu tut ulan!“ Daha açık bir deyişle bu karar, iktidar mücadelesinin son halkasıdır.

Rıza üretemeyen iktidarlar, tahakküme ya da zora (şiddet hukuksal bir form da kazanabilir) yönelir. Bu durumda, yürütmenin yargı ile şişen kasları devreye girer. Adalet, gücün ve güçlünün görünür ya da görünmez elinin parmakları arasında sıkışan tek yanlı ibre gibi işlemeye başlar.

Adaletin sürgün olduğu, yerinden oynadığı dönemlerde kargaşa baş gösterir. Bu kargaşada, ülkenin açlık ve yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği gibi ana ve temel sorunları unutulur. Yoksul daha da yoksullaşır. Birilerinin ise cüzdanlarından para fışkırır.

Hırsla Gelen Hırsla Gider

William Shakespeare (1564-1616), 400 yılı aşkın süredir, bize bizi, insana insanı anlatıyor. Shakespeare’in, “Troilus ve Cressida” adlı oyununda, Türkiye’nin içinden geçtiği zor, sancılı döneme ışık tutacağını düşündüğümüz, mutlak güç, hırs ve bozulan düzenin yarattığı ağır sonuçlar şiirsel bir anlatımla gözler önüne seriliyor.

İthaka Prensi ve daha sonra Kralı Odysseus, 7 yıldır Yunanların kuşatması altında bulunan ancak teslim olmayan Troya ile ilgili şu müthiş konuşmayı yapıyor:

“Saygı sıra gözetme, tellerin düzenini boz. O zaman her şey birbirine girer. Uslu uslu akan sular yataklarından taşar, cıvık çamura boğulur bu sapasağlam toprak. Güçlü güçsüzü ezer, azgın evlat babasını öldürür. Zorbalık hakkın yerine geçer. Daha doğrusu adaletin uzlaştırdığı haklı-haksız birbirinden ayırt edilemez olur. Adalet diye bir şey kalmaz. O zaman güç hırs olur. Hırs da açgözlülük. Bu açgözlülük gücün ve hırsın yardımıyla bir kurt gibi dünyaya saldırır her şeyi yer yutar. Sonunda da kendi kendini kemirir. İşte, düzene kıyılınca ardından gelecek kargaşalık budur.”

Burada kilit sözcükler adalet ve hırs... Zülfü Livaneli, Huzursuzluk romanında hırs sözcüğünün “harese“den geldiğini belirtiyor: Arapça eski bir kelimedir.

Hırs, haris, ihtiras, muhteris sözleri buradan türemiştir. Develere çöl gemileri derler, bu hayvan üç hafta yemeden içmeden, aç susuz çölde yürür de yürür. O kadar dayanıklıdır. Ama bunların çölde çok sevdikleri bir diken vardır, gördükleri yerde o dikeni koparır çiğnemeye başlarlar. Keskin diken devenin ağzında yaralar açar, o yaralardan kan akmaya başlar. Tuzlu kan dikenle karışınca bu tat devenin daha çok hoşuna gider. Böylece yedikçe kanar, kanadıkça yer, bir türlü kendi kanına doyamaz ve engel olunmazsa kan kaybından ölür deve. Bunun adı haresedir.”

Hırsın karşısında ne yer alır? Akıl ve makuliyet...

OLCAY AYDİLEK KİMDİR?

Gazeteciliğe 1996 yılında başladı. Değişik gazete ve televizyonlarda muhabir ve haber müdürü olarak çalıştı. Ankara’da, başta enerji ve ulaştırma olmak üzere ekonomiye ilişkin bakanlıkları yakından takip etmeye devam ediyor.

“AÇILIM’DAN” “TERÖRSÜZ TÜRKİYE’YE”

17 YILLIK STRATEJİK DÖNÜŞÜM VE ANKARA’NIN YENİ GÜVENLİK FORMÜLÜ

Bülent AYDEMİR

Türkiye, PKK terörüyle mücadelede son 17 yılda üç önemli siyasi-güvenlik sürecinden geçti: 2009'daki Demokratik Açılım, 2013-2015 yıllarındaki Çözüm Süreci ve bugün "Terörsüz Türkiye" olarak adlandırılan yeni dönem.

Ankara'da devlet kurumları, geçmiş deneyimleri yeniden değerlendirirken ortak bir sonuca işaret ediyor: Silahlı kapasitesini koruyan bir örgütle kalıcı çözüm üretilemedi.

İlk büyük girişim olan Demokratik Açılım, demokratik reformlar ve toplumsal entegrasyon yoluyla terörün etkisini azaltmayı hedefliyordu. Ancak 2009 yılında Habur Sınır Kapısı'nda yaşanan görüntüler, süreç açısından önemli bir kırılma noktası oldu. Güvenlik bürokrasisinde, devlet otoritesinin zayıfladığı yönünde bir algı oluştuğu değerlendirmesi yapıldı. Aynı dönemde yürütülen Oslo görüşmeleri de örgütün silahlı varlığını sürdürmesi nedeniyle beklenen sonucu vermedi.

2013 yılında başlayan "Çözüm Süreci" ise daha kurumsal bir çerçevede tasarlandı. İmralı ile düzenli temas mekanizmaları kuruldu, Akil İnsanlar Heyeti oluşturuldu ve çatışmalar büyük ölçüde durdu. Sürece toplumsal ve siyasi meşruiyet kazandırmak amacıyla TBMM'de komisyon kuruldu; böylece sorumluluğun yalnızca hükümette değil, siyasetin tüm aktörlerinde paylaşılması hedeflendi. Bu dönemin temel yaklaşımı, terörü siyaset alanına çekmek ve demokratik zemini güçlendirmekti.

Süreç ilerlerken Abdullah Öcalan'ın çalışma koşulları, sekreterya ve koordinasyon mekanizmaları gibi başlıklar da tartışıldı.

2014 yılında çıkarılan çerçeve yasa, çözüm sürecinin hukuki temelini oluşturdu. Buna rağmen, 2015 yazından itibaren yaşanan hendek ve barikat olayları sürecin sonunu getirdi.

Cizre, Sur, Nusaybin ve Yüksekova gibi yerleşim merkezlerinde yaşanan çatışmalar, Türkiye'nin güvenlik anlayışında köklü değişikliklere yol açtı.

Devletin raporlarına göre; süreç boyunca şehir yapılanmaları güçlendirildi, mühimmat depolandı ve silahlı hazırlıklar sürdürüldü.

Bu gelişmeler, Ankara'da "çözüm sürecinin örgüt tarafından tahkimat dönemi olarak kullanıldığı" değerlendirmesini güçlendirdi.

Türk devletinin yakından incelediği uluslararası örneklerden biri de İngiltere ile IRA arasında 1998'de imzalanan Hayırlı Cuma Anlaşması oldu.

Güvenlik çevreleri, bu modelde silahsızlanmanın merkezi unsur olduğuna dikkat çekiyor. Silahların bağımsız denetim altında devreden çıkarılması ve örgütün siyasi alana geçişinin belirli bir takvime bağlanması, Ankara'nın çıkardığı önemli dersler arasında yer alıyor.

Bugün yürütülen "Terörsüz Türkiye" yaklaşımı ise önceki dönemlerden farklı olarak güvenlik merkezli bir çerçeveye dayanıyor. Sınır ötesi operasyonlar, finans ve lojistik ağların tasfiyesi, teknolojik takip sistemleri ve istihbarat üstünlüğü yeni modelin temel unsurları olarak öne çıkıyor.

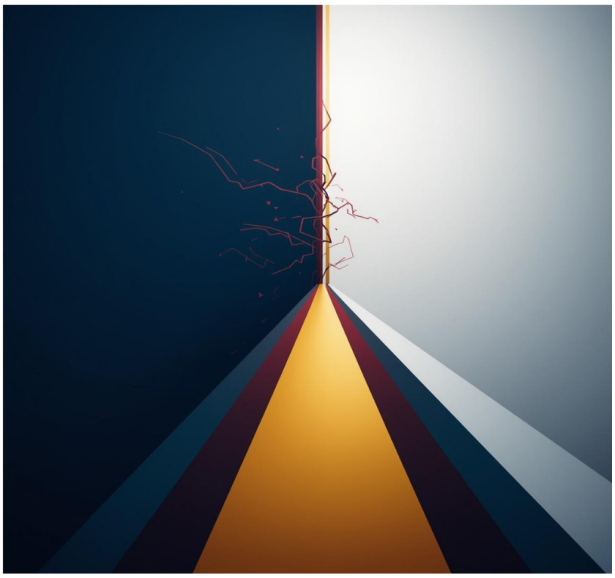

Ankara'da hâkim görüş, geçmişteki süreçlerden çıkarılan ortak dersi şöyle özetliyor:

Silahların gölgesinde siyaset sürdürülebilir olmadı. Bu nedenle yeni dönemin formülü, "Önce tam silahsızlanma ve tasfiye, ardından demokratik normalleşme..."

BÜLENT AYDEMİR KİMDİR?

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü mezunudur. Gazeteciliğe 1996 yılında İhlas Haber Ajansı'nda başladı. Sabah ve Habertürk gazetelerinde uzun yıllar Başbakanlık muhabiri olarak görev yaptı. 2014–2018 yılları arasında Habertürk Gazetesi Ankara Temsilciliği görevini yürüttü. Habertürk'ün dijital yayıncılığa geçişiyle birlikte haberturk.com ve Habertürk TV Ankara Temsilciliği görevini üstlendi. Halen haberturk.com'da yazar olarak gazetecilik faaliyetlerini sürdürmektedir.

VELİ HER ZAMAN HAKLI MIDIR?

"BİRÇOK OKULA MUSALLAT OLAN 'MÜŞTERİ HER ZAMAN HAKLIDIR' DÜSTURU, EĞİTİM DOĞRULARININ ÖNÜNE Mİ GEÇİYOR?"

Eğitim | Şişirilmiş Notlar | Sınav Başarısı

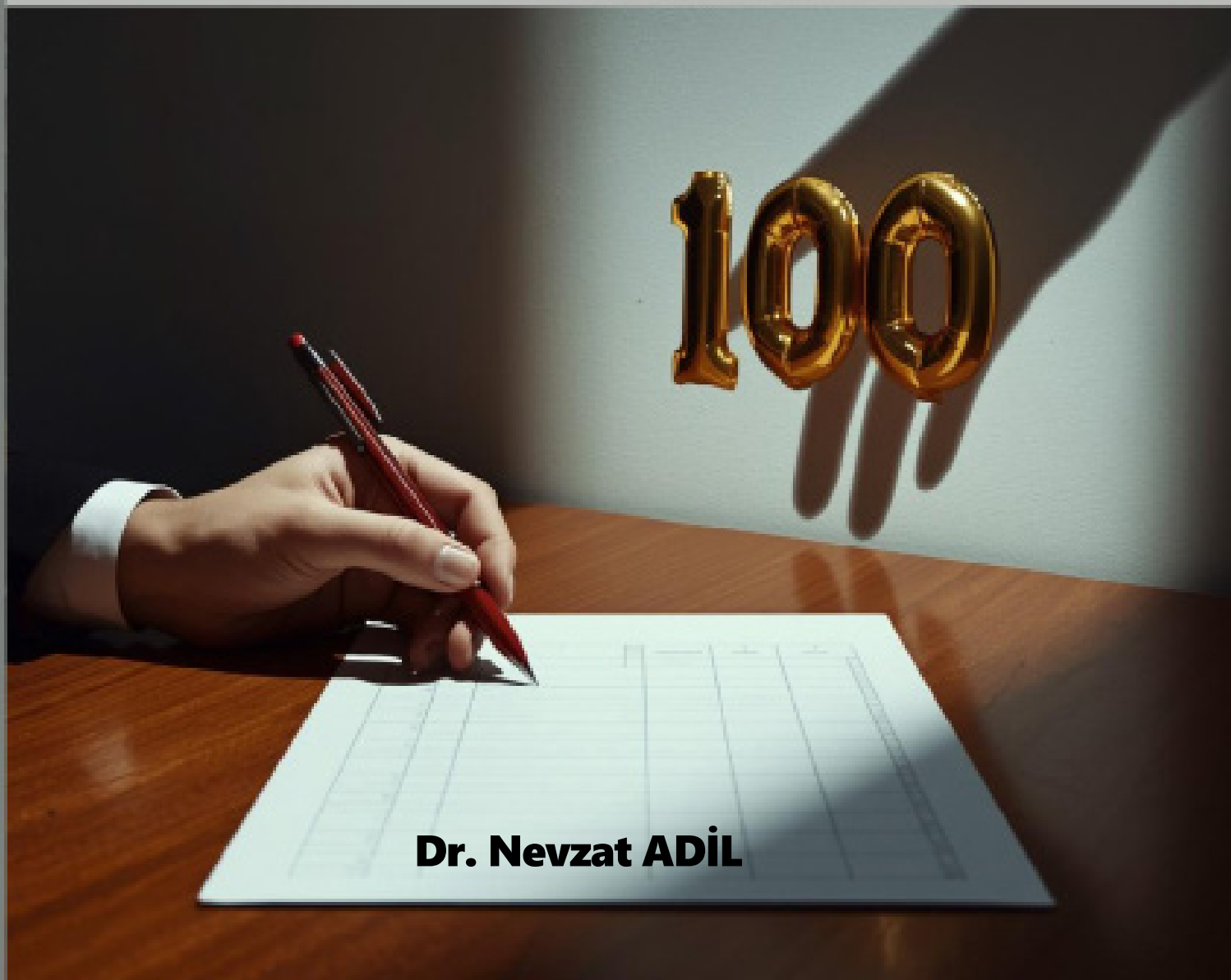

Dr. Nevzat ADİL

Özel okul yöneticilik deneyimimde "arz-talep" kisvesi altında velilerin okul yönetim kararlarına ve politikalarına müdahale etme isteklerini dizginlemekte zorlanıyordum. Okul politikaları hakkında bilgilendirme amacıyla yaptığımız toplantılarının birinin soru-cevap bölümünde bir velimiz söz aldı: "Okulunuzun öğretmenleri yazılı sınavlarda "kıt not" veriyor.

Oysa diğer okullar şişirilmiş notlarla kendi öğrencilerinin yıl sonu ortalamalarını yükselterek LGS'de avantaj sağlıyorlar. Bizim çocuklarımız bu rekabette mağdur oluyor" dedi. Konuşmayı salonda bulunan velilerin çoğu alkışla desteklediler.

Bu talebin eğitim etiğine uygun olmadığını ve yanlış uygulamaların örnek teşkil etmeyeceğini açıkladık ama nafile. Biz tatsız da olsa konunun kapandığını düşünürken bir süre sonra okul müdürümüz İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne davet edildi. Yaptıkları incelemede bizim okul içinde yaptığımız yazılı sınavlar ile resmi LGS sonuçları arasında belirgin bir dengesizlik olduğu söylendi.

Kanıt olarak LGS'de okulun matematik dersi ortalaması 85 puan iken okulda yapılan yazılı sınavların ortalamasının 65 puan olduğu gösterildi. Meğer sadece kendi öğrencilerimizin ve okulumuzun değil İlçe'mizin de başarı ortalamasını düşürüyormuşuz (!).

Biz diğer bazı okullarda "hedefe giden her yol mübah" anlayışı ile verilen abartılı notların engellenmesini beklerken, bu hileye İlçe MEB Müdürlüğü'nün neden göz yumduğunu öğrenmiş olduk (!).

Geçtiğimiz günlerde MEB 2019'dan beri uygulanan ara tatillerin kaldırılması yönünde değerlendirmeler yapıldığını açıkladı. Bakanlık, "ara tatillerin kaldırılarak bu sürenin yaz tatiline eklenmesi ve okulların Eylül'de daha geç açılıp Haziran'da daha erken kapanması formülünü değerlendirmeye almıştır" denildi.

Gerekçeler arasında "bu konuda velilerden çok talep geldiği, çalışan anne ve babaların sorun yaşadığı" ifadesi eğitimcilerin dikkatini çekti. Birçok özel okula musallat olan "veli (müşteri?) her zaman haklıdır" düsturu MEB kararlarını da mı etkiliyordu?

İngiltere, Fransa, Almanya gibi birçok Avrupa ülkelerinde de çalışan veliler var ama onlarda ara tatil uygulaması yıllardır sürdürülüyor. "Ara tatiller" pedagojik olarak eğitim doğrularının arasında yer alıyor ise çalışan velilerin isteği dikkate alınmalı mıdır?

Bu ihtiyacı karşılamak için velilerin çocuklarını güvenle bırakabilecekleri farklı kurumlar tesis edilemez mi ya da okul sonrası serbest katılımlı sosyal etkinliklerin düzenlenmesi düşünülemez mi?

Benzer bir durum 2015 yılında dershaneler kapatıldıktan sonra veli tepkisini baskılamak adına okullarda "Destekleme ve Yetiştirme Kursları" açıldığında yaşandı. Eğitim-öğretimin temel amacı çocukları "hayata hazırlamak" iken, onları "sınavlara hazırlamak" mahiyetinde "dershane okul" gibi ucube bir olgu türetildi. Aslında nitelikli bir eğitim-öğretim ortamında bu kurslara ihtiyaç yoktur. Böylelikle okullarda yürütülen eğitim-öğretimin yetersizliği tescillenmiş oldu.

Okulun haftalık olağan ders saatlerine kurs saatleri de eklenince öğretmen ve öğrencileri oyalamaktan ve yormaktan başka bir işe yaramayan bir yola girildi. Oysa bunun tam tersi bir bakış açısıyla Finlandiya eğitim sisteminde "Less is more" yani "az çoktur" ilkesi ile "nicelik" değil "nitelik" önemsenmektedir. Hatta ilköğretim öğrencileri evlerinde aileleriyle daha fazla vakit geçirsinler ve sosyal etkinliklere zaman kalsın diye günde en fazla 4-5 saat ders görmektedir

Gerçekten de eğitim-öğretimde bazen "ne kadar çok, o kadar iyi" mantığı işlemez. Görev yaptığım bir devlet okulunda öğrenci başarısını artırmak için haftada 6 saat olan İngilizce dersi haftada 12 saate çıkarılmıştı. Bir yıl sonra yapılan değerlendirme sınavı sonuçlarında maalesef belirgin bir artış olmadı zira sorun yetersiz ders saatlerinde değil uygulanagelen yanlış yabancı dil öğretim yöntem ve tekniklerindeydi.

MEB geç de olsa hatasından dönerek Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda öğrencilerin yalnızca akademik değil bütüncül bir yaklaşımla kültür ve sanat, spor, yabancı dil, yaşam becerileri ile bilim ve teknoloji alanlarında çok yönlü gelişimini destekleyen modüler kurs programları hazırladı. Umarız bu tür doğru uygulamalar sürdürülür ve sadece "sınav başarısını hedefleyen" ve esasen test sorusu çözdürmekten ibaret kurslarla zaman heba edilmez.

DR. NEVZAT ADİL KİMDİR?

Resmi ve özel eğitim kurumlarında öğretmenlik, okul müdürlüğü ve genel müdürlük yaptı. Halen özel okul kuruluş ve geliştirme alanında danışmanlık ve yapay zeka uygulamaları için metin yazarlığı yapmaktadır. "Ebeveynlere Balonlar" kitabının yazarıdır.

AYNI DAVRANIŞ FARKLI TEPKİ

KIZ ÇOCUK VE ERKEK ÇOCUK

Dr. Ülkü N. AKTAŞ

Son yıllarda sıkça duyduğumuz bir ifade var: "90'larda çocuk olmak." Bu konu açıldığında genellikle sokak oyunlarından, mahalle arkadaşlıklarından, teknolojinin hayatımızdaki sınırlı yerinden ya da bugünün çocuklarına göre çok daha mütevazı oyuncaklardan söz edilir. Aradan geçen yıllarda çocukların oynadığı oyunlar, kullandıkları araçlar ve iletişim biçimleri büyük ölçüde değişmekle birlikte hala değişmeyen-gelişmeyen bazı şeyler de var. Bunlardan biri, yetişkinlerin kız ve erkek çocuklarına yönelik beklentileri.

Burada bilinçli olarak yapılan kız-erkek çocuk ayrımı değil aslında farkında olmadan yapılan ve kayırmaya varan davranışlardan bahsetmek istiyorum. Çünkü çoğu zaman farkında olmadan öğrendiğimiz kalıplarla hareket ediyoruz. Bu sebeple "Ben kız ve erkek çocuk arasında ayrım yapmam" diyenlerin bile zaman zaman kendilerine bazı soruları sormasının faydalı olacağını düşünüyorum.

Çocukları gerçekten oldukları gibi mi görüyoruz, yoksa onlara yıllardır taşıdığımız kalıpların içinden mi bakıyoruz?

Örneğin hareketli, yaramaz ya da kuralları zorlayan bir erkek çocuk çoğu zaman çevresindekilere sevimli gelebiliyor. Bunun her zaman bilinçli bir tercih olduğunu düşünmüyorum. Tam tersine, yıllardır gördüklerimiz, öğrendiklerimiz ve bize aktarılan toplumsal kalıplar nedeniyle zihnimiz bu davranışları daha olağan kabul edebiliyor. Bu, davranışı görmezden gelmek anlamına gelmiyor; sadece erkek çocuğun olumsuz davranışının bizde aynı etkiyi yaratmaması diyebiliriz. Aynı davranışları sergileyen bir kız çocuğu ise daha eleştirel gözlerle değerlendirilebiliyor. Kız çocuklarından daha sakin, daha uyumlu ve daha kontrollü olmaları beklenebiliyor. Kültürün ve toplumsal öğrenmenin etkisi oldukça güçlü. Eşit davranmaya çalışan insanlar bile zaman zaman bu kalıpların etkisinde kalabiliyor. Kız ve erkek çocuklarına ilişkin beklentiler o kadar erken yaşlarda öğreniliyor ki, çoğu zaman bunların farkına bile varmıyoruz.

Bu durum yalnızca aile içinde değil; sokakta, parkta, markette ve en önemlisi okulda da karşımıza çıkabiliyor. Okullarda zaman zaman sorun çıkaran ya da akademik açıdan çok başarılı olmayan bir erkek öğrenci öğretmenlerinin ilgisini ve sempatisini kazanabilirken, kız öğrencilerin kabul görmesi çoğu zaman başarılarıyla, düzenli davranışlarıyla ve sorumluluk sahibi olmalarıyla ilişkilendirilebiliyor. Küfür eden bir erkek çocuğunu çoğu zaman duymuyoruz, fark etmiyoruz bile, peki neden kız çocuğu küfrettiğinde hemen fark ediyor ve çok çirkin buluyoruz? Zorbalığa maruz kaldıklarında her iki çocuk için verilen öğütlere ne demeli: Birine "kendini korumak için gerektiğinde fiziksel güç kullanabilirsin oğlum" derken diğerine "kendini korumak ve savunmak için yüksek sesle ağlamalısın kızım."

Bu duruma bilimsel çalışmalardan da ilginç bir örnek vermek mümkün. Halk arasında uzun yıllar "hiperaktif çocuk" olarak bilinen dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), ilk dönem araştırmalarında daha çok erkek çocukları üzerinden tanımlandı. Çünkü hareketlilik, dürtüsellik ve yerinde duramama gibi görünür olan belirtiler erkek çocuklarında daha sık ortaya çıkan belirtilerdendi.

Bu sebeple çok sayıda erkek çocuk teşhis edilirken kız çocuklar göz ardı edilmiş oldu. Çünkü kız çocuklarında DEHB farklı şekillerde ortaya çıkabiliyor. Son yıllarda yapılan çalışmalara göre kız çocuklarında DEHB çoğu zaman aşırı hareketli olmak yerine dalgın görünebilmek, kendi iç dünyalarına çekilmek ya da hayal kurmaya daha yatkın olmak şeklinde ortaya çıkabiliyor.

Belki de burada dikkat çekici olan nokta, sorunun kendisinden çok bizim onu nasıl gördüğümüzle ilgili. Kız çocuklarında DEHB'nin daha geç fark edilmesi yalnızca belirtilerin farklı olmasından değil, çocuklara ilişkin beklentilerimizin neyi sorun olarak görüp neyi görmediğimizi etkilemesinden de kaynaklanıyor olabilir.

Çocuklara adil davranmak bazen eşit davranmaktan değil, onlara yüklediğimiz görünmez beklentilerin farkına varmaktan geçer. Çünkü çocukların geleceğini yalnızca yetenekleri ve emekleri değil, yetişkinlerin onlar hakkındaki beklentileri de şekillendirir.

Dr. ÜLKÜ N. AKTAŞ KİMDİR?

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal İnovasyon Araştırma Merkezi'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları; sosyal girişimcilik, sosyal etki değerlendirmesi ve örgüt teorileri üzerine odaklanmaktadır. Akademik çalışmalarını kamu, özel sektör ve sivil toplumla yürütülen uygulamalı projelerle birleştirmektedir.

ÖZGÜR ÇİZGİ

GÜNCEL SİYASİ VE EKONOMİ BÜLTENİ

7. Sayı

Haziran 2026